

когосподарського виробництва, яка базується на екологічному землеробстві й тваринництві, особливо важлива для збереження біорізноманіття, підвищення родючості ґрунтів і захисту їх від ерозії, забезпечить населення здоровими продуктами харчування. Саме екологізація сільгоспвиробництва дозволяє підвищити туристично-рекреаційний потенціал макрорегіону та сприятиме його соціально-економічному розвитку.

1. Ходаківська О. В. Напрями біологізації землеробства у кормовиробництві / О. В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 13–16.
2. Сільське господарство України : статистичний збірник. – К., 2010. – Інтернет-ресурс : www.ukrstat.gov.ua.
3. Прес-реліз головного управління статистики у Львівській області № 181. – Інтернет-ресурс : www.statlviv.ua.
4. Тваринництво Івано-Франківщини у 2009 році : статистичний збірник.
5. Дишлевий В. А. Екологічне кормовиробництво для прибуткового ведення тваринництва в ринкових умовах / В. А. Дишлевий, Г. В. Дишлева // Проблеми розвитку тваринництва : міжвід. темат. зб. наук. пр. УААН, Черкас. Ін-т агропром. вир-ва. – К. : Аграрна наука, 2000. – Вип. 2. – С. 15–20.
6. Макаренко П. С. Луківництво / П. С. Макаренко, Г. І. Демидась, О. М. Козяр. – К. : Нора-прінт, 2002. – 394 с.

Рецензенти:

Баланюк І.Ф. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника;

Левандівський О.Т. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

УДК 332.01:330.83

ББК 65.013

Ткач О.В.

МОДЕЛІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра менеджменту і маркетингу,
76052, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 82,
тел.: 0342596144

Анотація. У статті подані існуючі моделі, що описують валютно-фінансові кризові процеси. Автор звертає увагу на функціонування цих моделей у розвинутих країнах.

Ключові слова: грошова політика, темпи інфляції, фінансові й структурні кризи, падіння реального курсу національної валюти, канонічна модель.

Annotation. In the presented article the currency crisis process models have been discussed as a point of stabilization necessity. Author has paid an attention to functions models in developed countries.

Key words: currency policy, inflation speed, financial and structural crisis, national currency real exchange rate falling, canonical model.

Вступ. В економічній науці існує думка, що природа економічних, зокрема валютних, криз до кінця залишається не зрозумілою, що надає особливого значення змісту управління такими ризиками та зведення до мінімуму їхнього впливу на стан і характер власної економіки, мається на увазі економіки країни.

У зв'язку з вищевказаним, є необхідність проаналізувати існуючі моделі, що пояснюють зміст і характер перебігу валютних криз.

Вивченню проблем запобігання кризовим явищам присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних економістів. Серед них можна виділити таких учених, як В. Геєць, В. Шевчук, А. Сиротін, Кругман, Мінські та інші [1–7].

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати існуючі моделі, що пояснюють зміст і характер перебігу валютних криз.

Результати дослідження. Фінансово-економічні періодичні кризові процеси супроводжують капіталістичний світ із часу його розвитку, і хоча прийнято вважати, що їх початок поклали кризові процеси у Великобританії 1825 року, де раніше знайшли власний розвиток капіталістичні виробничі відносини, основу кризових періодичних процесів закладено ще у Франції в 1716 році Джоном Лоу [1, с.85–89]. Він стверджував, що самим процесом створення грошей можна фінансувати економічні проекти, і ціни при цьому залишатимуться стабільними. У 1716 році після створення банку-емітента банкнот започаткована компанія, що отримала монополію спочатку на торгівлю деякими товарами, а потім і на всю зовнішню торгівлю Франції. У рамках утворених комерційних структур Лоу викупив французький державний борг за ставкою, нижчою, ніж пропонувалася урядом. З метою продажу акцій компанії банк збільшив емісію банкнот. У січні 1720 року вартість акцій впала нижче, ніж на 10 000 ліврів як наслідок конвертації тримачами акцій своїх прибутків у дорогоцінні метали. Лоу заборонив платежі в монетах на суму більше ніж 100 ліврів. У 1720 році компанія взяла на себе управління банком й оголосила його банкноти законним засобом платежу на суму більше ніж 100 ліврів, а також припинила підтримувати ціну акцій за рахунок емісії. Падіння цін, що мало місце після цього, змусило банк зафіксувати ціну на рівні 9 000 ліврів і проводити інтервенції щодо викупу акції за банкноти. Фіксація припинилася після збільшення вдвічі законних засобів платежу в обігу, рівень цін виріс удвічі, а запаси цінного металу значно зменшилися. Лоу провів девальвацію дорогоцінного металу та ввів обмеження на розмін банкнот. Зміст кризових процесів змусив Лоу змінити політику, що проводилася, це викликало кризу довіри й крах його операцій. Криза відбулася незважаючи на те, що з травня до грудня 1720 року у Франції спостерігалися дефляційні процеси. Кількість банкнот в обігу до жовтня 1720 року знизилася на 56%, а ціни – на 30% від свого найвищого значення. До вересня 1721 року ціна акції впала до 500 ліврів, тобто практично до того ж рівня, що в травні 1719 року. Дорогоцінний метал з'явився в обігу й був ревальвованим до того ж самого рівня, на якому знаходився на початку 1720 року [1, с.92–95].

Хоча вищезазначена фінансово-економічна криза й не розглядається як початок періодичних економічних циклічних процесів, але демонструє їх причини, наслідки та перебіг. Початком періодичних економічних коливань вважається економічна криза 1825 року у Великобританії, де знайшли свій розвиток капіталістичні відносини раніше. Наступна економічна криза мала місце в 1836 році, вона охопила США та Великобританію, які на той час були тісно пов'язані економічно. У 1847 році почалася економічна криза, яка охопила всі країни Європи й за своїм характером наближалася до світової кризи. У 1857 році економічна криза мала місце в усіх країнах із часу їх вступу на капіталістичний шлях розвитку. У США виробництво металу, в основному чавуну, скоротилося в період кризи на 20%, споживання бавовни – на 27%. У Великобританії об'єм виробництва на суднобудівних підприємствах упав на 26%, у Німеччині на 25% скоротилося споживання чавуну, у Франції на 13% знизилася виробництво чавуну й у таких самих межах упало споживання бавовни, у Росії на 17% зменшилося виробництво чавуну й на 14% – виробництво бавовняної тканини [2, с.122–125].

Нова економічна криза мала місце в 1866 році. Вона не зачепила багатьох країн світу, але дуже гостро зачепила Великобританію.

У 1873 році наступна фінансова економічна криза почалася з Австрії і Німеччини. Вона вважається найдовшою в історії капіталізму: завершилася в 1878 році, коли під її вплив попала Великобританія.

Чергова економічна криза 1882 року охопила в основному США та Францію, а криза 1890 року найбільш відчутні наслідки проявила в Німеччині, США і Франції. Далі кризові процеси мали місце в 1900–1907 рр., 1920–1921 рр., особливою вважається криза 1929–1933 років, коли промислове виробництво в США скоротилося на 46%, у Великобританії – на 24%, у Німеччині – на 41%, у Франції – на 32%. У США курси акцій промислових підприємств упали на 87%, у Великобританії – на 48%, у Німеччині – на 64%, у Франції – на 60%. Безробіття в країнах капіталізму виросло до 30 млн, у тому числі й у США до 14 млн. Гострі економічні негаразди вимагали державного втручання в економіку з метою державного впливу на стихійні процеси, що мали місце в господарському механізмі капіталістичних систем. Державне довготермінове програмування економічного зростання, що здійснювалося в багатьох країнах капіталізму після Другої світової війни, а також й оперативне ациклічне регулювання спричиняли певну стабілізуючу дію на розвиток капіталістичних країн [2, с.133–137].

Особливого значення кризові явища набули з 1973 року після введення в дію вільного коливання валют. Із цього часу кризові явища стали постійною рисою світової економічної та фінансової системи [2, с.153–158].

Останні 20 років були відмічені як валютними, так і банківськими кризовими явищами, що мали місце не лише в країнах, що розвиваються (криза в Мексиці 1994–1995 рр., країнах Південно-Східної Азії 1997 року, криза в Бразилії в 1999 році), але й у розвинутих країнах (фондова криза в США 1987 року, криза Європейської Валютної Системи 1992 року). Слід окремо зупинитися і на кризових явищах, що не минули українську економіку і мали місце у 2008 році.

Країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються, основною рушійною силою розвитку власної економіки розглядають залучення інвестицій. При імплементації такої політики країна застосовує програмні заходи з метою стабілізації на базі обмінного курсу, при цьому відбувається фіксація чи квазіфіксація обмінного курсу національної валюти щодо однієї з вільноконвертованих валют. Така політика вимагає створення та підтримання економіки із системою гнучких ринків факторів виробництва, а також проведення рестриктивної грошової та фіскальної політики. У випадку, якщо темпи інфляції в країні, що проводить таку грошову політику, перевищують темпи інфляції в країні, до валюти якої прив'язана її грошова одиниця, відбувається завищення реального обмінного курсу. Відповідно це викликає збільшення імпорту товарів, зменшення внутрішніх золотовалютних резервів, які спрямовуються на фінансування від'ємного сальдо платіжного балансу і, як наслідок, тиску на національну валюту з подальшим виникненням кризових явищ, у першу чергу, у банківському секторі. Такі кризові явища отримали інше тлумачення, ніж валютна криза.

Історично фінансові та структурні кризи досліджувалися та обумовлювалися в межах капіталістичного способу виробництва як перенакопичення позикового капіталу [3], яке випереджає його використання в межах реального сектору економіки. Сам зміст знецінення позикового капіталу, який виражається в грошових кризах, прийнятий багатьма вченими за основу при дослідженні власне валютних криз.

Аналіз валютно-фінансових кризових явищ 1971–1973 рр., 1998–1999 рр., зміст їх протікання підтвердили тезу щодо передування валютно-фінансової кризи кризі в реальному секторі економіки. Необхідно зазначити, що єдиною однаковою рисою для всіх кризових явищ і процесів у вищевизначений період слугувало підтримання високого курсу американської валюти і, як наслідок, зниження цін на сировинні товари й

товари масового виробництва, які, у свою чергу, складають основну частину експорту країн з перехідною економікою і країн, що розвиваються.

Сучасні науковці розглядають зміст теорії валютно-фінансових кризових явищ як теорію кризи платіжних балансів. Платіжний баланс являє собою таблицю, де систематизовано показано економічні операції між резидентами й нерезидентами національної економіки за визначений період часу [3]. Валютно-фінансова криза пов'язана, насамперед, із нездатністю економіки заробляти достатню кількість іноземної валюти для задоволення потреб суб'єктів господарювання. У результаті утворюється дефіцит іноземної валюти й відбувається різке падіння курсу національної валюти. За методикою МВФ, падіння номінального курсу національної валюти на 25% розуміється як валютний колапс. Інші методики, що пропонуються інвестиційними банками щодо визначення змісту валютних криз, визначають кризу як падіння реального курсу національної валюти, який розраховується на основі паритету купівельної спроможності на 10% (методика Lehman Brothers Investment Bank, Investment Bank J.P. Morgan).

Дослідження змісту валютно-фінансових кризових процесів сконцентровано на аналізі двох моделей [4]:

1. Канонічна модель – концентрується на відсутності реалістичної картини цілей центрального банку й обмежень, які на нього накладаються.

2. Моделі другого покоління – ставлять питання щодо виправданості валютно-фінансових кризових явищ, під якими розуміється наявність фундаментальних проблем в економічній політиці країн, валюти яких потерпають від зовнішніх впливів.

Розглядають кризові явища, що на початку власного розвитку зумовлені іншими причинами (“психологічні кризи”):

1) самореалізуючі кризові процеси, коли песимізм інвесторів, як наслідок, виправдовується внутрішньою політикою, яка проводиться;

2) “стадна поведінка” інвесторів;

3) спекуляції великих ринкових операторів.

Зміст канонічної моделі, викладений Федеральною Резервною Системою США (ФРС), стосувався не валютних кризових процесів, а недоліку схем, які повинні спрямовуватися на стабілізацію сировинних цін за допомогою міжнародних міжурядових агентств, що купують і продають сировинні товари. Представники ФРС в особі працівників департаменту міжнародних фінансів ФРС США Хендерсона та Селента стверджували, що подібні механізми мають підлягати впливу спекулятивних атак. Вони прогнозували, що спекулянти будуть утримувати зникаючий ресурс-об'єкт цінового регулювання тільки в тому випадку, якщо вони очікують такого темпу підвищення ресурсу, що забезпечить їм скоректований на ризик рівень доходу, який дорівнює доходу, що приноситься іншими активами. Як наслідок, ці твердження отримали форму моделі ціноутворення на зникаючий ресурс: вартість такого ресурсу підвищується відповідно до відсоткових ставок, при цьому така траєкторія зростання визначається тим, що ресурс повинен зникнути до того часу, коли його ціна досягне точки нульового попиту. Надалі були розглянуті наслідки повідомлення стабілізаційною радою про готовність купувати й продавати сировину за фіксованою ціною. Поки ціна буде вища від рівня, який установився би при відсутності ради – тобто вища за траєкторію – спекулянти розпродуватимуть свої запаси, сподіваючись на те, що вони більше не зможуть розраховувати на приріст капіталу. Відповідно рада спочатку побачить зростання активів. Однак, у результаті, ціна, яка мала би місце на ринку при відсутності стабілізаційної схеми, підніметься вище від ціни, що встановлена радою. У цій точці спекулянти вирішать, що ця сировина є бажаним активом, і почнуть її купувати. У разі, якщо рада буде намагатися втримати ціну в старих межах, вона скоро відчує значне зменшення власних запасів сировини [5].

Запропонована модель впливу на зникаючі сировинні товари запроваджувалася стосовно світового ринку нафти й нафтопродуктів, де знайшла своє застосування і до цього часу. Зміст вищезазначеної моделі може використовуватися і до спекулятивних впливів (атак) не тільки на сировинні товари та міждержавні організації, що їх контролюють, але й на центральні банки, що намагаються стабілізувати обмінні курси власних валют. Канонічна модель валютної кризи, що запропонована Кругманом, була вдосконалена Гарбером і Флудом [7] і відтворювала вплив на зникаючий сировинний продукт та міждержавну контролюючу й ціноутворюючу організацію та безпосередньо на центральний банк іншої країни, що намагається втримати коливання власної валюти в певних межах.

Тенденція на підвищення ціни іноземної валюти – ціни, яка б мала переважне становище після спекулятивного впливу (атаки), ґрунтувалася на передбаченні того, що уряд країни, економіка якої є об'єктом впливу, постійно застосовує неконтрольовану грошову емісію для фінансування бюджетного дефіциту. При цьому центральний банк намагається втримати фіксований курс, використовуючи валютні резерви, які він готовий купувати чи продавати за цим курсом.

Кругман перекладає логіку спекулятивної атаки на сировинні товари на зміст валютно-фінансової кризи [5]. Допустимо, що спекулянти повинні були чекати, поки резерви не зникнуть у результаті природного розвитку подій. У цій точці вони володіли би інформацією, що ціна іноземної валюти, фіксована аж до поточного моменту, тепер почне підніматися, у такому випадку іноземну валюту тримати стає вигідніше, ніж національну, що приводить до стрибка курсу. Кругман [5] вважає, що найбільш прагматичні спекулянти розуміють, що такий стрибок повинен виникнути, вони почнуть продавати якраз перед зменшенням резервів, викликаючи при цьому реакцію в інших учасників ринку продавати національну валюту. У результаті валютні резерви знизяться до певної критичної межі, якої ще буде достатньо для фінансування дефіциту платіжного балансу, але на цьому рівні виникне спекулятивна атака, яка зведе резерви до нуля і викличе відмову від фіксованого обмінного курсу.

Якщо уряд і центральний банк не можуть підтримувати обмінний паритет, відбувається валютно-фінансова криза, або “криза” платіжного балансу. Стандартний кризовий механізм полягає в припущенні, що в певній країні встановлений фіксований обмінний курс, який підтримується тільки шляхом прямих інвестицій на валютному ринку. При проведенні такої політики резерви поволі зменшуються до повного їх виснаження. Настає час, коли країна більше не в змозі підтримувати обмінний курс і, як результат, настає валютна криза. Певним шляхом щодо амортизації дій спекулятивного впливу є звернення країни до вторинних резервів: використовується золотий запас країни чи залучається валютний кредит міжнародних кредитних організацій, приватних фінансових інститутів, іноземних урядів. У результаті запровадження таких механізмів ситуація змінюється на протилежну: капітал повертається і відбувається поступове відновлення валютних резервів. Однак така ситуація може виявитися тимчасовою. Кризові явища можуть повторитися і примусити уряд використати залишкові валютні резерви. Може існувати ймовірність спекулятивних атак на фіксований курс і повернену довіру інвесторів: капітал повертається, а валютні резерви поволі відновлюються. Але криза може повторитися і спонукати уряд використовувати валютні резерви, що залишилися. Надалі може відбутися чергова серія спекулятивних атак на фіксований курс і наступне відновлення довіри інвесторів, доки уряд не відмовиться від валютної політики, що проводиться.

Висновки. Валютно-фінансові кризові процеси отримали повторювальний характер з моменту введення в обіг плаваючих валют, при цьому в практиці ведення

валютно-фінансових операцій виникли моделі, які описують механізм перебігу негативних процесів.

Моделі впливу на зникаючі сировинні товари, канонічна модель запроваджувалися як щодо світового ринку нафти й нафтопродуктів, так і до спекулятивних впливів на центральні банки, що намагаються стабілізувати обмінні курси власних валют. Використання таких моделей породжує проблематику створення відповідних обмежуючих заходів із метою нівелювання спроб практики моделей, що мають характер валютно-фінансових кризових процесів.

1. Павлов К. В. Общая теория социально-экономической политики / К. В. Павлов ; М-во общ. и проф. образования, Удмурт. гос. ун-т, Ин-т экономики и упр. – Ижевск : Изд-во Ин-та экономики и упр. УдГУ, 1998. – 174 с.
2. Барр Р. Политическая экономия : в 2 т. / Раймон Барр. – М. : Междунар. отношения, 1995. – Т. 1. – 608 с.
3. Фридмен М. Если бы деньги заговорили... / Милтон Фридмен ; [пер. с англ. Л. С. Микша, А. М. Семёнова]. – М. : Дело, 1998. – 156 с.
4. Minsky H. The Modeling of Financial Instability: An Introduction / H. Minsky // Modelling and Simulation. – 1974.
5. Krugman P. A model of Balance-of-Payments Crisis / P. Krugman // Journal of Money, Credit and Banking. – 1979. – November.
6. Шевчук В. Міжнародна економіка: теорія і практика / В. Шевчук. – Л. : Каменяр. – 719 с.
7. Flood R. Collapsing exchange rate regimes: some linear examples / R. Flood, P. Garber // Journal of International Economics. – 1984. – September.

Рецензент:

Мікула Н.А. – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу транскордонного та прикордонного співробітництва та розвитку ринкової інфраструктури, Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів;

Петренко В.П. – доктор економічних наук, завідувач кафедри управління виробництвом та регіонального розвитку ІФНТУНГ.

УДК 658

ББК 65.29

Ткачук І.Г., Кропельницька С.О.

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО
МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ КЛАСТЕРА ДИТЯЧОГО МОЛОЧНОГО
ХАРЧУВАННЯ**

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра фінансів,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: 0342596176, факс: 0342231574

Анотація. У статті досліджено комплекс питань теоретичного й практичного характеру, які пов'язані з організацією виробництва дитячого молочного харчування за моделлю кластера. Розглянуто основні концептуальні підходи до кластеризації молочного комплексу агропромислового сектору економіки України. Обґрунтовано основи фінансово-економічного механізму функціонування молочного кластера.

Ключові слова: кластер дитячого молочного харчування, координаційний центр, асоціація, фермерське господарство, фінансово-економічний механізм кластера.